

NOVITATES EPIGRAPHICAE E DARDANIA COLLECTAE*

ZEF MIRDITA

Filozofski fakultet, Priština

1. 4. maja 1972. godine u selu Turičevac na njivi Osmana Fazlije, koja se nalazi na zaravani, na mjestu koje mještani zovu »Kuline«, otkrivena je ara. Na ovome potezu posvjedočeno je i mnogo fragmenata keramike i tegula iz rimskog i ranobizantinskog doba. Ara se nalazi u selu Turičevac uz električni mlin, je od bijelog mermera, gornji je dio odlomljen. Oštećen je i gornji lijevi dio, čime otežava čitanje. Dimenzije sačuvanog dijela: visina: 60 cm; širina: 45—50 cm; debljina: 40 cm. Visina slova je 6 cm.

—] | [...] | [pro] salute Belli[ci stati]⁵onis Petobionen.. | .lise Moes() rao
| Castricius Bell[lici vik(arius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)ante(?) XXV(?) Fusco
II Dextro cos.

U 1. redu je dedikacija božanstvu. 2. Pored činjenice, da se slova vide, ipak ih je teško pročitati. Čini se kao *et hic illii(?)*. U 3. redu je lig. *li*, a u 5. su *et* i *bi* u lig. Iz teksta se vidi, da je aru postavio Castricius za zdravlje Bellica koji je kao servus vilicus služio u stanici publici portorii Illyrici u Poetoviu. A sam Castricius je bio njegov vikar u Meziji, konkretno u Dardaniji. Poznato je, da se ime stanice publici portorii Illyrici piše sa diftongom Poetovio.¹ Ali poznat je i oblik Petobio.²

Ime Bellicus je rasprostranjeno uglavnom na keltskom jezičnom području zbog čega ga Holder³ smatra keltskim, a Kajanto⁴ ubraja ga u latinski imenski materijal; Vulpe⁵ smatra ga za ilirsko. U Dalmaciji je posvjedočen samo jedan put i to u obliku ženskoga roda u Saloni.⁶ Ovo ime je posvjedočeno i u Margu, kao Bellicus Caesaris nostri verna vilicus,⁷ odnosno i neki Bellichus sa stanice Atrans.⁸ Međutim, kognomen Castricius se po prvi puta susreće i nema paralela. Ali kao gentilicij je veoma čest u Italiji i u zapadnim provincijama.⁹ Stoga može se pretpostaviti, da je ovo ime izvedeno od gentilicija ili pak da se tu radi o nekom latiniziranom obliku nekog domaćeg imena.

Datacija: 225. god. n. e.¹⁰

2. 1960. godine za vrijeme radova na Ulpiani je otkrivena votivna ara. Njezin kapitel je s desne strane oštećen, a lijeva strana je ukrašena urezanim linijama nalik pal-mama. Isto se tako u sredini nalazi grana palminog lista koji predstavlja cvijet. Aru spominje Čerškov¹¹ ali ne objavljuje čitav natpis. Radi se, naime, o bijeloj mermernoj ari, s dimenzijama: visina: 75 cm, kapitel i baza po 10 cm; visina natpisnog polja 37 cm, širina 23 cm, visina slova 5 cm. Tekst je čitljiv i glasi:

I O M
MELCID
AEL OCTA
VIANVS
V ET CVM
SVIS V P

dakle: *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Melcid | Ael(ius) Octa|vianus | vet(eranus) cum | suis v(otum) p(osuit)*.

U 4. redu se na spomeniku jasno vidi sled slova V, koje zajedno sa *et* u lig. daje mogućnost dopune. Samim time omogućava se i identifikacija svojstva božanstva, koje se ovdje po prvi puta spominje. Naime, ono se ovdje predstavlja kao Jupiterov epitet. Zanimljivo je, da jedan takav Jupiterov epitet nije nigdje do sada posvjedočen.¹² Svakako da je riječ o domorodačkom božanstvu, koje je u »interpretatio Romana« posjedovalo određene elemente Jupitera Kapitolijskog, koji je bio osobito svojstven vojnicima. Na ovo upućuje i sam dedikant, koji je bio veteran.

Od imena se spominje samo Octavianus sa carskim gentilicijem Aelius. Ovaj carski gentilicij je usko povezan sa dodjeljivanjem građanskog prava i urbanizatorskom djelatnošću cara Hadriana. To je osobito karakteristično za Podunavske provincije,¹³ a i za centralno dardansko područje, gdje su mnogi nosioci ovoga gentilicija uglavnom domoroci.¹⁴ Moguće je, da se i ovdje radi o nekom domorocu. Samo je ime latinsko¹⁵ i rijetko posvjedočeno, u Panoniji samo jednom.¹⁶

Za dataciju nemamo osobitih indikacija. Uzimajući u obzir riječ *posuit*, koja je karakteristična za kasno doba principata,¹⁷ a i kraticu carskog gentilicija, što je karakteristično za početak III. st. n. e.,¹⁸ smatramo, da bi je mogli datirati sa krajem II, odnosno početkom III. st. n. e. Ara se danas nalazi na dvorištu bivše zgrade Muzeja Kosova.

3. U ljeto 1978. god. u Peći, u neposrednoj blizini tvornice auto dijelova »Crvena Zastava«, na mjestu koje građani zovu na turskom »Sari Saltik«, prilikom gradnje tvornice baterija, slučajno je otkrivena i jedna nadgrobna stela. Pored novčića Konstanca tu su otkriveni i temelji četiri građevinskih objekata (svaki 70 × 13 m). Nema sumnje da je riječ o magacinima i da se u neposrednoj blizini nalazio neki značajan lokalitet. Natpis je, nađen in situ, je od bijelog mermera i njegove su dimenzije slijedeće: visina: 195 cm; širina: 65 cm; debljina: 25 cm; visina natpisnog polja: 78 cm, a širina: 44 cm. Visina slova je 5 cm.

Stela je po mnogo čemu karakteristična i, u odnosu do sada otkrivenih na području Dardanije, može se reći, da je jedinstvena. Ona se sastoji iz edikule, čije su dimenzije 42,2 × 50 cm, iznad koje se u sredini nalazi šišarak; u edikuli su profilirana tri lika, od kojih su dva ženska, između njih muški. Na traci između edikule i natpisnog polja, čija je visina 13,5 cm, u sredini spajaju se u zavrtcima dvije tanke loze sa lišćem i grozdovima, rastuće iz pehara, koji se nalazi u sredini ispod natpisnog polja. Ono što je karakteristično i što do sada nije posvjedočeno na natpisima dardanskog područja, jeste amfora, koja se nalazi u ležećem položaju na lijevom uglu na dnu natpisa. Natpis je čitljiv iako je po sredini slomljen na pola.

D M | VALENS | SITAE SIBI | CONI[vgi] | DAEDE IVNC|TAE IDEMQ[vc] ANIAE DASI | VIVAE
VIVVS | POSVIT

Ime Valens je u Dalmaciji rasprostranjeno među domorodačkim stanovništvom,¹⁹ inače je poznato posvuda²⁰ u Rimskom carstvu, kako na Istoku,²¹ tako na Zapadu,²² a posvjedočeno je i kod kršćana.²³

Ime Sita ovdje sigurno ime Valensove majke, posvjedočeno je u Italiji kao ime roba.²⁴ Neki ga smatraju ilirskim,²⁵ drugi tračkim,²⁶ odnosno semitskim²⁷ ili pak keltskim.²⁸ U funk-

ciji gentilnog imena ono je posvjedočeno i u Orahovcu.²⁹ Po svojoj shemi dvočlanog imenskog tipa se približava ilirskoj onomastičkoj formuli.³⁰

Kako je natpis napola slomljen, pa su neka slova oštećena, ipak se iza riječi *coniugi* u 5. redu jasno može čitati *Dedae*. Kako ime nije nigdje posvjedočeno, je vjerovatno epihorski. Isti je slučaj i sa kognomenom *Iuncta*.

Što se pak tiče *Anius*, izveden je od gentilicija.³¹ Smatra se ilirskim,³² odnosno venet-skim,³³ a i keltskim.³⁴ Međutim, ima mišljenja, da može biti semitsko³⁵ ali i latinsko.³⁶ Posvuda je rasprostranjeno, a posvjedočen je i kod kršćana.³⁷ Na dardanskom području je posvjedočen još pet puta.³⁸ U Dalmaciji je dijelom ilirski, a dijelom keltski.³⁹ U našem slučaju je vjerovatno ilirski. Patronimik *Dasus* je ilirski,⁴⁰ pojavlja se u Italiji,⁴¹ a osobito na mesapskim natpisima.⁴² Inače u obliku *Dasas* je veoma čest u riditskom onomastikonu.⁴³ U Dardaniji je ime posvjedočeno još pet puta.⁴⁴

Datacija. Polazimo li od određenih karakterističnih formula, tu se susrećemo samo sa skraćenicom *D M*. Ipak, poznato je, da se ova formula ne pojavljuje svuda i podjednako u isto vrijeme.⁴⁵ Na natpisima iz Dalmacije u ovakvom skraćenom obliku javlja se uglavnom na prijelazu iz I. u II. st. n. e.⁴⁶ A uzmu li se u obzir i riječi *vivus posuit* sa dodacima *sibi*, što su karakteristični za doba kasnog principata, onda bi se ova stela mogla datirati sa drugom polovicom II. odnosno početkom III. st. n. e.

Natpis se nalazi na mjestu, gdje je pronađen.

4. Kod mjesta Xërxe (Zrxe), 1,5 km jugoistočno od Švanjskog mosta, otkrivena je antička nekropola. Između ostaloga materijala, otkrivena je i nadgrobna stela od bijelog mermera i pri dnu natpisnog polja popreko prelomljena. Dimenzije su slijedeće: visina 148 cm; širina 55 cm; debljina 21,5 cm. Dimenzije natpisnog polja su: visina 60 cm, a širina 29 cm. Na gornjem dijelu je zabat sa malo izbočenim akroterijima. U centru zabata je rozeta, a ispod zabata edikula, na kojoj su predstave muža i žene. Žena preko glave ima maramu, otvorenih je očiju sa istaknutim usnama i nosom. Muškarac je pak sa bradom i istaknutim nosom, široka lica sa bradom i otvorenih očiju. Obučeni su jednostavnim haljinama. Između edikula i natpisnog polja nalazi se traka, čija je visina 10 cm, na čijoj se sredini susreću dvije grančice od loze, koje izlaze na dnu u sredini iz pehara i penju se uz ivice natpisa do vrha. Natpis je veoma čitak i glasi:

*D(is) M(anibus) | Possido|nius Bit|i vixit a⁵nnis LXX [et] | Iusta co|lux et h|eres
mari|to et sibi vi|va b(ene) m(erentibus) | posuit.*

Slova su lijepo i dosta duboko urezana i u čitavom su tekstu iste veličine, cca 4 cm. Po svim obilježjima natpis ide u red običnih nadgrobnih stela. U 3. redu, iako je oštećen, jasno se vidi *S*; također i u 5. redu stoji *et* u lig. Grčko ime *Possidonius*, koje je veoma često rasprostranjeno u Rimskome carstvu i to osobito na Istoku,⁴⁷ a i kod kršćana,⁴⁸ na dardanskom području posvjedočeno je samo u Nišu.⁴⁹ Patronim *Bitus* je svuda rasprostranjen.⁵⁰ Na dardanskom području je posvjedočen još pet puta.⁵¹ Obično se smatra za tračko ime.⁵² Također i ime *Iusta* je poznato svuda, osobito u keltskim provincijama,⁵³ a i na Istoku⁵⁴ i kod kršćana.⁵⁵ Na dardanskom je području posvjedočeno tri puta, i to u Scupiju,⁵⁶ Gračanicima⁵⁷ i u Ulpiani. Ono se smatra za latinsko,⁵⁸ a *Untermann*⁵⁹ uvrštava ga u venetski imenski materijal.

Vrijeme nastanka ovog natpisa je kraj II. i početak III. st. n. e. Na to nas upućuju pored *hederae distinguentes*, koje su karakteristične za sve natpise I.—II. st. n. e., a i za kršćanske natpise,⁶⁰ također i riječi *vivus sibi posuit*, koje su na nadgrobnicima karakteristične za kasno doba principata.⁶¹

5. Na malom travnjaku u Prizrenu s lijeve strane rijeke Bistrice pored novog kame-nog mosta, nalazi se jedna stela od peščare, koja potiče također iz Xërxa (Zrxe). Na vrhu je uža i slomljena, pri dnu se širi, tako da formira jedan paralelopiped. Visina ploče je 84 cm, širina 36 cm na gornjem dijelu, pri dnu 45 cm, debljina je 15 cm. Natpis je čitak i glasi:

D(is) m(anibus) | Andius Au|steri fil(ius) vi|x(it) annos | LXX.

Pored svoje jednostavnosti i bez ikakvog dekorativnog elementa stela je zanimljiva i po svojoj antroponimiji. U 2. redu *An* je u ligaturi, ali slovo *a* nema poprečnu crtu. Isto tako je u 3. redu u imenu *Auster* u ligaturi *te*. U 4. redu je u ligaturi *an*, slovo *a* također nema poprečnu crtu.

Kognomen *Andius*, koji je na dardanskom području posvjedočen četiri puta,⁶² općenito se smatra ilirskim.⁶³ Međutim, kako se korijen *And* javlja i u keltskim imenima, zato se imena sa tim korijenom smatraju i kao keltska.⁶⁴ Ovdje se bez sumnje radi o epihorskom imenu ilirskog karaktera. Zanimljiv je patronim *Auster*, koji se u Dardaniji do sada nigdje nije posvjedočio. *Kajanto*⁶⁵ smatra ga latinskim.

Pri datiranju ovoga natpisa pored *hederae distinguentes*, koje se nalaze u 1. redu između *D* i *M*, pored slova kurzivnog karaktera, čija je visina cca. 10 cm, nam pomaže i formula *vixit annos*, koja je karakteristična za kasno doba principata. Vulgarni oblik slova *L* u 3. i 5. redu sa okomitom linijom nešto iznad dna vertikalne crte, vrlo rano se pojavljuje u Africi, gde je karakteristično za II. st. n. e.⁶⁶ Na osnovi svega što je rečeno smatramo, da bi se spomenik mogao datirati u drugu polovicu II. ili u početak III. st. n. e.

6. Na istom mjestu, kao i dva predhodna nalazi se još jedna nadgrobna stela. I ona također potiče iz Xērxa (Zrxe). Natpis je oštećen, na gornjem dijelu slomljen, a također i desna strana. Visina je cca. 40 cm, širina cca. 80 cm, a visina slova cca. 5 cm. Kamena je od peščare.

D(is) m(anibus) | Ael(ius) Caea(nus?) mil(es) | leg(ionis) VII vex(i)t an(nis) | XXV Desumena co[n(iux)].

Slovo *E* je sa dvije paralelne crte.⁶⁷ U 2. redu stoji kognomen *Caea(nus?)*. Međutim pažljivom analizom kognomen bi možda glasio i *CAELI(ANUS)*. U tom obliku je posvjedočen podosta,⁶⁸ izveden od nekadašnjeg gentilicija.⁶⁹ Ali ako je ispravno čitanje *CAEA(NUS)*, onda se radi o vulgarnom čitanju za *CAIANUS*.⁷⁰ Vulgarni izgovor riječi imamo i u 3. redu, gdje mjesto *vixit* stoji *vexit*. Osoba je svoje građansko pravo dobila pod Hadrianom, kao što se vidi iz carskog gentilicija *Aelius*. Nadalje ovdje, kako se vidi, nije urezana riječ *Claudiae*, kao kognomen VII. legije, koja je definitivnom diobom Mezije 86. god. n. e. pod Domicijanom, za stalno stationirana u *Viminaciumu*, a čije pripadnike nalazimo kao službenike već u prvoj polovici II. st. n. e. u unutrašnjosti provincije.⁷¹

Prihvati li se, da je riječ o imenu *Caianus*, u Dardaniji je za sada posvjedočeno svega jedan put i to u selu Čučere.⁷² Inače rasprostranjeno je po Rimskom Carstvu, iako rijetko, a karakteristično je za istočna područja carstva,⁷³ posvjedočeno je i kod kršćana.⁷⁴ Međutim kognomen *Caelianus* u Dardaniji nije nigdje potvrđen. Kognomen *Desumena* nije posvjedočen; ispravno treba da glasi *Dasumena*; no i pod tim oblikom nije posvjedočeno. Kao *Dasmenus* postoji u Panoniji,⁷⁵ a kao *Diasmenus* u Rimu.⁷⁶ *Dasmenus* smatraju za ilirsko ime.⁷⁷

Na osnovi svega, što je rečeno (pisanje slova *E*,⁷⁸ slova *L*⁷⁹), mišljenja smo da bi se natpis mogao datirati sa krajem II., a možda i početkom III. st. n. e.

7. Područje Gnjlilana i Kosovske Vitine, u čijoj se blizini nalazi i Klokot Banja, koja je za sigurno i u antici bila poznata, u epigrafskom materijalu, u odnosu na druga područja Kosova, je veoma siromašno. U proljeće 1978. godine slučajno je otkrivena nadgrobna stela 1 km udaljeno od sela Pogradže, koje se nalazi 13 km jugoistočno od Gnjlilana; otkrivena je na njivi Ramiz Isakua i od bijeloga je mermera. Dimenzije: visina 160 cm, širina 60 cm i debljina 25 cm. Stela se nalazi i dalje na mjestu gdje je otkrivena. U edikuli, čije su dimenzije visina: 41 cm, širina: 51 cm, nalaze se tri lika, od kojih su dva ženska, a jedan muškarac. Likovi su karakteristični i zbog etnografskih elemenata. Tako npr srednji lik je sigurno majka, koja je obučena u košulju, sa desnom rukom preko grudi, a na ruci se jasno vidi široka narukvica. Čini se, da je gologlava. S njezine lijeve strane nalazi se mladi ženski lik, vjerovatno njezina kći, koja isto tako ima desnu ruku preko grudi na kojima visi medaljon; muž je obučen u jednostavnu košulju. Prostor između edikule i natpisnog polja dijeli traka, čija je visina 10 cm. Na

njenoj sredini spajaju se dvije grančice loze, koje izlaze iz kupe, koja se nalazi ispod natpisnog polja, i penju se uz ivicu mermerne ploče. Na dnu stela ima isklesan uzani dio visine 15 cm, koji je služio za uzemljenje nadgrobne ploče. Natpis je veoma čitak i glasi:

D(is) m(anibus) | Aur(elia) Petro(nia) vix(it) ann(is) XII Aurel(ius) Pap(ilius) et Aurel(ia) Caia vivi sibi et | filie b(ene) m(erenti) posuerunt | h(ic) s(ita) e(st).

Slova su dosta lijepo urezana na polju, čije su dimenzije 56 × 40 cm, a visina slova je različita i to od 5 i 4 cm, a u predzadnjem redu 3 cm. U 4. redu je u ligaturi *vix(it) annis*; kao i u 4. i 5. redu, gdje su u lig. *et* i slova *Aurel(ius)*. Radi se o jednoj obitelji, koja je svoj civitet dobila zahvaljujući ediktu Karakale 212. god. n. e. Značajna je i antroponimija.

Tako kognomen *Petronia* je posvuda rasprostranjen. U Dalmaciji u rano doba carstva je karakteristično za Italike i oslobođenike, a u Liburniji pojavljuje se i kod domorodaca, dok u kasnije doba i za Orijentalce.⁸⁰ Na dardanskom je području do sada posvjedočeno još osam puta.⁸¹ Inače je latinskog karaktera.⁸²

Ime *Papilius* nije nigdje potvrđeno. Moguće je domorodačko ime, odnosno latinizirano epihorsko ime. Međutim, ime *Caia* je rasprostranjeno u Italiji i južnoj Galiji, a u Dalmaciji je posvjedočeno samo kod domorodaca.⁸³ U Dardaniji je posvjedočeno još šest puta.⁸⁴ Ono se smatra za ilirsko,⁸⁵ odnosno keltsko,⁸⁶ a i latinsko.⁸⁷ U tom slučaju radi se o ženskom obliku imena *Gaius*.⁸⁸

Za datiranje ovoga natpisa osim formula *h. s. e.* i *b. m. p.* drugih elemenata nemamo. Kako su ove s jedne strane karakteristične za vojničke natpise, u I. i II. st. n. e.,⁸⁹ — u unutrašnjosti Dalmacije javljaju se i u III. st. n. e.⁹⁰ — i s druge strane formula *b. m. p.* na gornjomezijskim natpisima je karakteristična u II. st. n. e.,⁹¹ onda se može teoretski pretpostaviti, da je natpis nastao u II. st. n. e. Međutim ova obitelj je civitet postigla zahvaljujući Karakalinom ediktu, stoga bi se spomenik mogao datirati u prvu polovicu III. st. n. e.

8. U kompleksu sjeverne nekropole *Ulpiane*, zvanom »memoria«, nalazi se natpis od bijelog mermera, podignut mladoj djevojci, koja je umrla u 17. godini života. Dimenzije natpisa su sljedeće: visina 130 cm, širina 69 cm, a debljina 28 cm. Sastoji se od edikule (35 × 50 cm), u kojoj je predstava pokojnice otvorenih očiju, istaknutih usana i nosa sa počeljanom kosom u nazad i zadjelkom po sredini. Obučena je košuljom, koja je blago naborana. Inače stela je jednostavna bez ikakvih dekoracija. Na vrhu je ravna s time što su u uglovima profilirani blagi akroteriji. Dimenzije natpisnog polja jesu 63 × 42 cm, slova su lijepo i pažljivo ispisana i visina im je u 1. redu 5, a u ostalim 4 cm. Tekst je čitak i glasi:

D(is) m(anibus) | Aelia Clementilla | vixit an(nis) XVII |⁴ summae integritatis | feminae | Aureli(us) Maior ex pro|tectoribus divini | lateris coniugi | obsequentissimae posuit.

U 4. redu je slovo *I* umetnuto unutar slova *G*, pa se čita *integritatis*. Moguće je, da je to i klesarova pogreška, pa je onda naknadno umetnut vokal *I*.

Kognomen *Clementilla*, koji u Dardaniji nije nigdje posvjedočen, je obično latinsko ime⁹³ odnosno demunutiv od *Clemens*. Samo je zanimljivo, da ona ima carski gentilicij *Aelius*, što znači da je zadržala gentilicij roditelja po majčinoj liniji, koji su civitet dobili pod Hadrijanom.⁹⁴ Također i ime *Maior* je latinsko,⁹⁵ inače veoma rasprostranjeno osobito u sjevernoj Italiji i na Zapadu.⁹⁶ Posvjedočeno je također kod kršćana.⁹⁷ U ostalim dijelovima dardanskog područja nije nigdje posvjedočeno. Carski gentilicij *Aurelius* pokazuje da je civitet dobiven Karakalovom ediktu od 212. god. n. e. Međutim, kako se izraz *protectores divini lateris* javlja od Galijena pa nadalje,⁹⁸ ovaj natpis spada u drugu polovicu III. odnosno prvu polovicu IV. st. n. e.

9. Na ulazu u atrij bazilike sa zapadne strane u *Ulpiani*, koja je iz VI. st. n. e. stoji nadgrobna stela od bijeloga mermera, koja je služila tamo kao prag.⁹⁹ Ova je nadgrobna ploča osobito značajna zbog ekonomskih momenata i staleških udruženja, jer se u

tekstu spominje *collegium*. Stela nema nikakvih ukrasnih elemenata i njezine su dimenzije slijedeće: visina 185 cm, širina 103 cm; visina natpisnog polja je 86 cm, a širina 43 cm. Slova su pažljivo urezana i njihova visina je 5 cm. Tekst natpisa glasi:

*D(is) m(anibus) | Aurelius Cai|anuns(!) Sal() Mag|arius vixit annis |⁵ Aurelia Alex-
andri() | vixit annis Z h(ic) s(it)i s(unt) | Collegius de irb(!) ex testamento |
A()exandriae s(upra) s(criptae) |¹⁰ quot suis sumi|bus fecerat per s(enatus)
c(onsultum) | posierunt.*

U 2. i 3. redu susrećemo se sa jednim oblikom kognomena Caianuns, koji se u takvoj formi nigdje ne pojavljuje. Moguće je pretpostaviti i Caijanun(i)s. Ali i u takvom obliku se nigdje ne javlja. Ukoliko to nije pogreška kamenorezca, onda moglo bi se reći da se radi o nekom epihorskom imenu. Međutim, veća je vjerojatnost, da se radi o jednom običnom latinskom imenu¹⁰⁰ Caianus, koje je po svuda rasprostranjeno i karakteristično je, iako rijetko, i za istočne dijelove Rimskoga carstva.¹⁰¹ U tom obliku ono se javlja na dardanskom području još samo jednom.¹⁰² Isto tako se u 3. redu susrećemo sa skraćenicom SAL(.). Moguće je da se ovdje predpostavi kao SAB(atina tribu?), koje je karakteristično za regiju VII. i regiju X Italije.¹⁰³ Kognomen Magarius je poznato grčko ime,¹⁰⁴ posvjedočeno u muškom¹⁰⁵ i ženskom obliku.¹⁰⁶ Na ovome se području samo ovdje pojavljuje, ali kao Macarius na Istoku je obična pojava.¹⁰⁷ U 4. redu stoji samo *annis*, ali godine nijesu ispisane niti van natpisnog polja! U 5. redu stoji kognomen Alexandri koja bi mogla biti Alexandrina i Alexandria. Ali kako je u 9. redu *A()exandriae s(upra) s(riptae)*, onda je bez sumnje riječ Alexandria. Ono je najobičnije grčko ime,¹⁰⁸ koje je po svuda rasprostranjeno i karakteristično uglavnom za libertine¹⁰⁹ i to osobito u sjevernoj Italiji.¹¹⁰ Posvjedočeno je i kod kršćana.¹¹¹ U Dalmaciji je vrlo često kod Orientalaca,¹¹² što se i u našem slučaju bez sumnje može reći i za nosioce ovoga kognomena u Dardaniji, gdje je posvjedočeno još šest puta.¹¹³ U 7. redu spominje se *collegius*. Međutim, o kakvom se profesionalnom udruženju ovdje radi, teško se može reći. Naime, iza *collegius* slijede slova DE IRB, koju kraticu nijesmo uspjeli dešifrirati.¹¹⁴ Imajući u obzir da se glagol *posierunt* odnosi upravo na 7. red, gdje se krije i subjekt i objekt, ipak teško je razriješiti, o kome se radi. U 9. redu je mjesto L uklesano E. U 11. redu stoji *per S C*, što znači vjerovatno *s(enatus) c(onsultum)*. U 12. redu stoji *posierunt*. No i *posuerunt* i *posierunt* je poznato u jeziku natpisa jugoistočne Evrope, osobito u Dalmaciji, Panoniji, Meziji Inferior i Daciji.¹¹⁵

Na kraju preostaje i pitanje datacije ove nadgrobne stele. Ako se uzme u obzir glagol *posierunt* koji je karakterističan za kasno doba principata¹¹⁶ osobito u Dalmaciji, konkretno za III. st. n. e.,¹¹⁷ a za Daciju za II. st. n. e.¹¹⁸ s jedne strane, i kraticu DM, koja se u gornjomezijskim natpisima javlja tokom čitavog II. st. n. e.¹¹⁹ s druge strane, onda bi se i ova stela mogla datirati krajem II. i početkom III. st. n. e. Pri dnu natpisa je u ležećem položaju urezano slovo A sa prelomljenom hastom u sredini, koje se u gornjomezijskim natpisima uglavnom javlja u IV.—VI. st. n. e.¹²⁰

10. Na dvorištu bivše zgrade Muzeja Kosova nalazi se nadgrobna stela, karakteristična i po svom onomastičkom sadržaju. Ona je od bijelog mermera. Otkrivena je u Ulpiani. Dimenzije natpisa su slijedeće: visina 181 cm, širina 85 cm, debljina 32 cm. Na gornjem dijelu nalazi se edikula, čije su dimenzije: visina 52 cm i širina 62 cm. U njoj se nalaze tri lika, koja su značajna i sa etnografskog aspekta. Između edikule i natpisnog polja nalazi se traka visine 11 cm. U sredini te trake se dodiruju dvije grančice od loze, koje se penju ivicom stele, izlazeći iz pehara,, koji se nalazi u sredini ispod natpisnog polja, što je i opća karakteristika takoreći svih dardanskih natpisa. Dimenzije natpisnog polja jesu visina 58 cm a širina 50 cm. Slova su veoma pažljivo urezana, veoma ravnomjerno i visina im je 5 cm. I pored činjenice, što je natpis nezaštićen i ostavljen svim vremenskim nepogodama, on je ipak čitljiv i glasi:

*D(is) m(anibus) | Aur(elius) Stilo Babo|nis vix(it)an(nis) L h(ic) s(itus) e(st) | Aurelia
Ziza Me|sru|lae marito | et Aur(elius) Aquilinus | patri piissimo et si|bi vivi fac(ien-
dum) cur(averunt).*

Ono što je karakteristično za ovaj natpis jeste njegova onomastička formula, koja je odraz dobivanje civiteta domorodačkog stanovništva od strane rimskih careva. Ali s druge strane zadržava se repertoar epihorskih imena u potpunoj domaćoj ustaljenoj formuli, karakteristično za šire ilirsko područje.¹²¹ U redovima 6 u ligaturi stoji ET, 7 Tr.

Kognomen Stilo je veoma rijetko posvjedočen¹²² i Kajanto¹²³ ga smatra za latinsko ime. Inače u Dardaniji, a i na širem području Balkanskog polotoka i u Podunavskim provincijama nije nigdje potvrđen. Što se pak patronima gen. Babonis tiče, u Dardaniji nije nigdje posvjedočen. Kao BABO je ime od milja (Lallname) i to na frigijskom jezičnom području,¹²⁴ odnosno kao ime roba.¹²⁵ Bez sumnje se u tom položaju nalazio i nosioc ovoga imena sa ovog dardanskog natpisa, koji je svoj civitet dobio zahvaljujući Karakalinom ediktu 212. g. n. e. Inače u oblicima Babos, Babon, Babu, Babeis i dr. je veoma rasprostranjen.¹²⁶ Russu¹²⁷ smatra ga za ilirsko ime. Ono je potvrđeno i kod kršćana: (*hic quiescit in pace Babo*).¹²⁸

Ime Ziza, supruga navedenog Babona, koja je civitet sigurno dobila na način kao i njen suprug, je obično tračko ime.¹²⁹ U Dardaniji nije nigdje potvrđeno.

Kognomen Merula je terionim, što na latinskom znači ime ptice kos.¹³⁰ Zanimljivo je, da je ta pojava česta i kod Albanaca, osobito za mušku djecu.¹³¹ Posvuda je, iako rijetko rasprostranjen. Inače je ime karakteristično osobito za domoroce i libertine.¹³² Posvjedočeno je i kod kršćana.¹³³

Ime Aquilinus je latinsko,¹³⁴ karakteristično također za libertine i domoroce.¹³⁵ Posvuda je posvjedočeno, kao na Istoku¹³⁶ tako na Zapadu i to osobito u sjevernoj Italiji.¹³⁷ Potvrđeno je kod kršćana,¹³⁸ a i kod Hebreja.¹³⁹ U Dardaniji je posvjedočeno još samo u selu Ravne.¹⁴⁰

Na osnovi gore navedenih epihorskih imena ovdje se nedvojbeno radi o domorocima, koji su civitet dobili zahvaljujući Konstituciji Antoniniana. Ovo je značajno i zbog datiranja ovoga natpisa. Naime, formula HSE, iako je karakteristična za natpise iz Dalmacije i Gornje Mezije za I. i II. st. n. e.,¹⁴¹ u unutrašnjosti dalmatinskog područja je u upotrebi sve do III. st. n. e.¹⁴² Nadalje formula *fac. cur.* zastupljena je često tokom II. st. n. e., a i u kasnijim natpisima III. st. n. e.¹⁴³ Ali, kako su ovi domoroči civitet dobili zahvaljujući Konstituciji Antoniniana, može se natpis datirati u prvu polovicu III. st. n. e.

11. Posljednja nadgrobna stela o kojoj će biti ovdje riječi je nađena u Lipljanu i od bijelog je mermera. Sada se nalazi u dvorištu bivše zgrade Muzeja Kosova. Natpis je visok 154 cm, širok 68 cm, debljina 25 cm. Na edikuli, čije su dimenzije 41 × 48 cm je sedam likova. Kako je prostor bio premalen, da obuhvati sve likove obitelji, koja je brojala 9 članova, dva se dječja lika nalaze na traci, koje dijeli edikulu od natpisnog polja, a čija je visina 10,5 cm. Dekorativni elemenat je kao i na ostalim dardanskim natpisima, tj. bršljanov list, koji se penje uz ivicu natpisa, izlazeći iz kupe koja se nalazi u sredini ispod natpisnog polja. Predstava oca je sa izrazitim širokim okruglim licem sa bradom, plosnatim nosom i otvorenih očiju; majke s njegove desne strane isto tako široka lica, istaknutih usana i plosnatog nosa sa maramom na glavi, što je karakteristična pojava ženskih likova na dardanskim nadgrobnim spomenicima. Između oca i majke nalazi se lik starijeg sina, široka lica, zatvorenih očiju, istaknutih usana i plosnatog nosa. U donjem redu su četiri lika, jedan od njih je ženski sa dobro uređenom frizurom, svi su zatvorenih očiju. Na traci između edikula i natpisnog polja nalaze se likovi dvoje male djece. Natpisno polje je visoko 57 cm i široko 36 cm. Visina slova je 4 cm. Gornji dio natpisa je izbljedio, pa je teško čitljiv, za razliku od donjeg dijela.¹⁴⁴ Tekst glasi:

D(is) m(anibus) | Aurelia Iusta se vi|va posuit Ulp(io) Casti|no aedelicio v[ixit] an[5]nis VLV(?) fil(ii) Castus v[iv]it[us] [an]n(i)s XIII Iovius an(nis) XI | Aurelianus an(nis) X | Ninis an(nis) III Utinadi|us an(nis) IIII Ulpia |¹⁰ Castina coniugi | bene merito o(pto) s(it) t(erra) l(evis).

4 *Aedelicio*¹⁴⁵ stoji kao hapax za drugi kognomen? Vjerovatnije je da se radi o apelativu, o licu koje je jednom bilo edil. Ovo bi bilo logičnije, imajući u obzir, daljnji produžetak. U 5. redu stoji VLV. Smatramo, da se radi o pogrešnom pisanju broja godina, umjesto XLV.

1

2

T.1

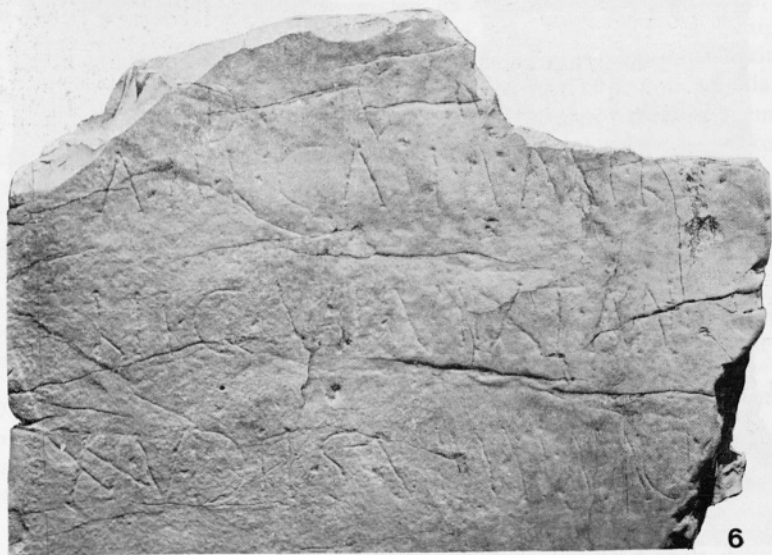
3

4

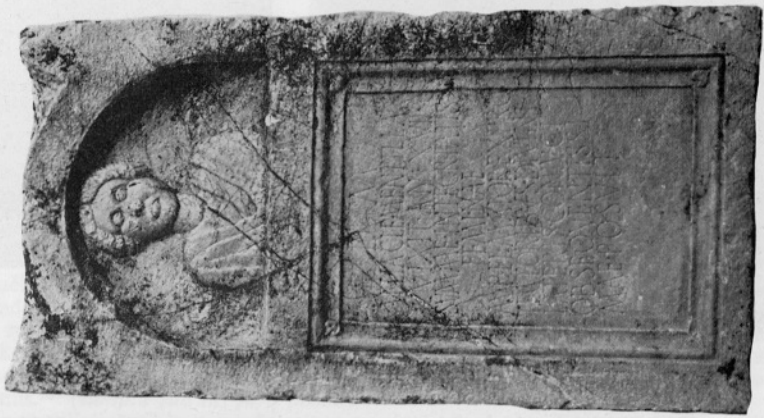
5

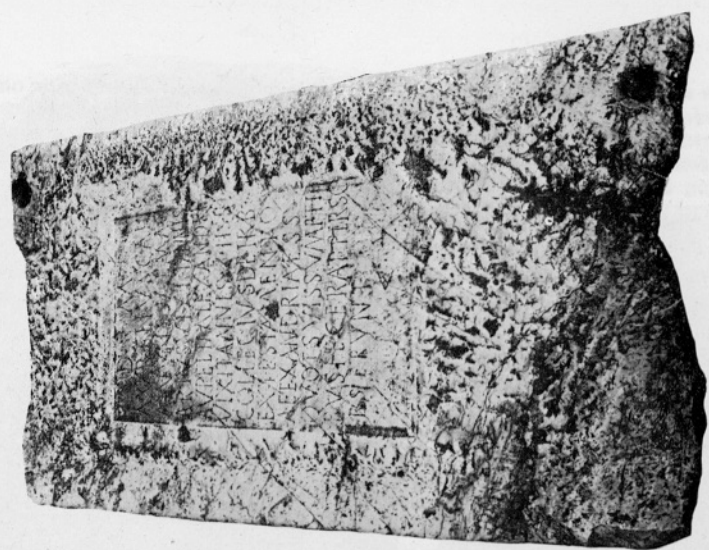
6

7

8

9

10

11

12

T. 4

Sigurno zbog nedostatka prostora na natpisnom polju izostavljena su neka slova i to u 4. redu *ixit*, ispisano je samo *V*, i u 6. redu stoji samo *N* vjerovatno ligatura za slabo uočljiv *an*.

Ime Iusta je latinsko,¹⁴⁶ ali Untermann¹⁴⁷ ga uvrštava u venetski imenski materijal. Posvuda je rasprostranjeno kako na Istoku¹⁴⁸ tako na Zapadu¹⁴⁹ i to na keltskom jezičnom području. Posvjedočeno je i kod kršćana.¹⁵⁰ Na dardanskom je području posvjedočeno još tri puta.¹⁵¹ Ime Castinus, koje se ovdje pojavljuje dva puta, posvuda je rasprostranjeno, a najčešće u Panoniji.¹⁵² Inače je obično latinsko ime.¹⁵³ U ovom slučaju muž i žena imaju isti carski gentilicij, što je veoma česta pojava u doba Carstva, osobito za oslobođenike, odnosno za potomke oslobođenika.¹⁵⁴ Na natpisu slijede imena djece i to redom prema starosti.

Tako ime Castus je latinsko.¹⁵⁵ Osobito je rasprostranjeno u sjevernoj Italiji, na Zapadu i u Africi.¹⁵⁶ Na dardanskom području je samo ovdje posvjedočeno.

Kognomen Aurelianus nastao je od nomena majke, koja je svoj civitet dobila pod nekim od vladara Aurelija. Ime je latinsko.¹⁵⁷ Posvjedočeno je osobito na Zapadu, u Dalmaciji i Panoniji,¹⁵⁸ a i kod kršćana.¹⁵⁹ Inače na dardanskom području je posvjedočeno još tri puta.¹⁶⁰

Ime Ninis je jedinstvena pojava kako na ovome području tako i na Balkanu; Νινεῖς posvjedočen je jedino u Ciliciji.¹⁶¹

Analogije nema ni Utinadius. Vjerovatno je da se radi o nekom epihorskom imenu.

Vremenski ova bi stela spadala u kasno doba principata. Naime, iza D M slijedi ime dedikanta u nominativu, a to je karakteristično za čitavo doba, počevši od Hadriana do Antonia Pia.¹⁶² Uz to je karakterističan i gentilicij Aurelius.¹⁶³ Smatramo, da se spomenik može datirati sa krajem II., a sigurnije i sa prvom polovicom III. st. n. e.

12. U Ulpiani je 1966. god. pronađena mermerna ploča, koja je bila dio arhitrava, odnosno jednog većeg građevinskog objekta. Dimenzije ploče su slijedeće: dužina 171 cm, širina 92 cm, debljina 30 cm, visina slova je 12 i 6,5 cm. Ploča je slomljena na gornjem lijevom dijelu okrajka i na donjem dijelu s desne strane. No i pored toga, barem što se tiče teksta, ona predstavlja jednu jedinstvenu cjelinu. Ona se sada nalazi u dvorištu bivše zgrade Muzeja Kosova.

[—] *C. Dom(itius) Licinianus* | [—] *filius b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis)* | [—] *in* *foro posuit*.

Teško je zaključiti, što je u stvari ovaj Licinianus postavio na forumu. Naime, pored nje nije ništa drugo nađeno. Bez sumnje je da se radi o nekom imućnom građaninu Ulpiane, koji je bio u stanju da nešto podigne na forumu. Imajući u obzir, da je u Ulpiani otkrivena jedna tabula ansata, na kojoj se spominje izvjesni *P. Licinius P. f. Pap.*, čiji je sin bio dekurio triju municipiuma,¹⁶⁴ moguće je, da je osoba na novom natpisu bila adoptirana, na što bi ukazivao kognomen Licinianus.¹⁶⁵ [*sumptu suo in*] *foro posuit*,

Dom(itius) jeste gentilicij, koji je posvuda rasprostranjen, također na Istoku.¹⁶⁶ U Panoniji nakon Marka Aurelija nosioci ovoga gentilicija su Istočnjaci.¹⁶⁷ U Dalmaciji većina su Italici i Orijentalci, a također i domorodci.¹⁶⁸ Inače na dardanskom području je posvjedočen još samo u Zlokućanima.^{168a}

Kognomen Licinianus Kajanto¹⁶⁹ uvrštava u latinski imenski materijal. Posvuda je rasprostranjen, u Dalmaciji i kod domorodaca.¹⁷⁰ On je posvjedočen i kod kršćana.¹⁷¹ Dosta je rasprostranjen i na Istoku.¹⁷² Na dardanskom području je samo ovdje posvjedočen.

Za dataciju ovoga natpisa koristit ćemo se izvjesnim paleografskim elementima. Možda su slova tipična za vrijeme vladavine od cara Trajana pa do Antonina.¹⁷³ I *hederae distinguentes*, koje se nalaze u svakom redu, su karakteristične za I. i II. st. n. e.¹⁷⁴ Nadalje Ulpiana je podignuta u rang municipiuma za Trajana.¹⁷⁵ Zbog toga datiramo tekst u II. st. n. e.

* Ugodna mi je dužnost, da izrazim Jaroslavu Šašelu zahvalnost na pruženim savjetima. Brojevi natpisa odgovaraju brojevima slika.

¹ Cfr. Siegfried J. De Laet, *Portorium. Etude sur l'organisation douanière chez les Romains, surtout à l'époque du Haut-Empire* (Brugge 1949) p. 177, nr. 53.

² *CIL XVI 155 extr.*; B. Saria, *RE 21* (1951) 1167.

³ A. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz I 838 ss* (= Holder).

⁴ I. Kajanto, *The Latin Cognomina* (Helsinki 1965) 258.

⁵ Radu Vulpe, *Gli Illiri dell'Italia impe-*

riale romana, *Ephemeris Dacoromana* III, 1925, pp. 182, 206, 223, 228 (od sada: *Ephem. Dacorom.*)

⁶ Géza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, (Heidelberg 1969) p. 164.

⁷ *CIL* III 8140 (= 1647): [... genio] splendidissu | mi vect(igalis) Illyr(ici) | sub cura Jucun | di Marci, viri [egregii?], | proc(uratoris) Aug(usti) | Bellicus Caesa | ris n-(ostri) ver(na) | vil(icus) idib(us) Sep(tembris). Cf. Siegfried De Laet, *op. cit.*, p. 196, n. 6.

⁸ *CIL* 5123 = *ILS* 1858: Noreie | August(ae) et | honori | stat(ionis) Atrant(inae), Bellicus et | Eutyches | c(ontra) scr(iptores) stationis | eiusdem | ex voto. Cf. Siegfried De Laet, *op. cit.*, p. 189, n. 1

⁹ W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, (Berlin 1904), pp. 110, n. 3; 131, 270, 334 (od sada *ZGLE*); G. Alföldy, *op. cit.*, p. 74.

¹⁰ *CIL* III 1676.

¹¹ Cfr. E. Čerškov, *Rimljani na Kosovu i Metohiji*, (Beograd 1969), p. 65.

¹² O Jupiterovim epitetima vidi opširnije: W. H. Roscher, *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, II, pp. 750—754.

¹³ A. Mócsy, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen* (Budapest 1959), p. 148 (od sada: *Bev. Pann.*). Isti: *Gesellschaft und Romanisation in der römischen Provinz Moesia Superior* (Budapest 1970), p. 177. Isti: *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, (London and Boston 1974), p. 80 ss. M. Mirković, *Urbanisierung und Romanisierung Obermoesiens*, *Živa Antika* 19 (1969), pp. 239—262 (od sada: *ŽA*). Ista: *Einheimische Bevölkerung und römische Städte in der Provinz Obermösien, Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II, *Prinzipat* (1977), pp. 828, (Od sada: *Prinzipat* II).

¹⁴ A. Mócsy, *Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Moesia Superior, Acta Archaeologica Acad. Scientiarum Hungaricae* 11, (1959), 293 (Od sada *Act. Arch. hung.*). Isti: *Gesellschaft und Romanisation*, p. 45, 254 ss. Isti: *Pannonia and Upper Moesia*, p. 354 ss. M. Mirković, *ŽA* 19 (1969) pp. 258 ss. Ista: *Prinzipat* II, 829 ss.

¹⁵ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, 151, 293.

¹⁶ A. Mócsy, *Bev. Pann.*, p. 183.

¹⁷ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 29.

¹⁸ H. Thylander, *Etude sur l'épigraphie latine*, (Lund 1952), p. 97.

¹⁹ D. Rendić-Miočević, *Ilirske onomastičke studije* (II), *ŽA* 13—14, (1964) p. 101 ss.

²⁰ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 247.

²¹ *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes* I 414, 465 itd.; III 141,812 (Od sada *IGRR*). F. Preisigke, *Namenbuch*, (Heidelberg 1922), 246. D. Foraboschi, *Onomasticon alterum papyrologicum*. Supplemento al *Namenbuch* di F. Preisigke. Serie papirologica II/1 (Milano-Varese 1971), p. 217—218

²² A. Mócsy, *Bev. Pann.*, p. 194. G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 318.

²³ I. Kajanto, *Onomastic Studies in the early Christian Inscriptions of Rome and Carthage* (Helsinki 1963), p. 23, 28.

²⁴ W. Schulze, *ZGLE* p. 371.

²⁵ A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier I*, (Wien 1957) p. 308. I. I. Russu, *Illirii* (Bucuresti 1969) p. 248.

²⁶ D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste* (Wien 1957) 452. A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia*, p. 65.

²⁷ H. Wuthnow, *Die semitischen Menschennamen in griechischen Inschriften und Papyri des vorderen Orients* (Leipzig 1930) p. 109.

²⁸ A. Holder II, 1589 ss.

²⁹ *CIL* III 8249 = *Spomenik* 71, 254 (od sada *Sp.*).

³⁰ D. Rendić-Miočević, *Ilirske onomastičke studije* (II), *ŽA* 21 (1971) p. 161.

³¹ W. Schulze, *ZGLE*, p. 122, 423, 519.

³² *Ephem. Dacorom.* III, 1925, p. 138, 156, 196, 224. A. Mayer, I, pp. 41. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 167.

³³ J. Untermann, *Die venetischen Personennamen*, (Wiesbaden 1961) p. 142.

³⁴ A. Holder III 629 ss.

³⁵ H. Wuthnow, *op. cit.*, 21—23. E. Litman, kod F. Preisigke, *Namenbuch*, 250. J. B. Frey, *Corpus inscriptionum Iudaicarum* Vol. I, *Europe* (Città del Vaticano 1936) 62.

³⁶ B. Meinersmann, *Die lateinischen Wörter und Namen in den griechischen Papyri* (Leipzig 1927) p. 68.

³⁷ E. Diehl, *Inscriptiones Latinae christianae veteres* 227 adn., 3959 c i td.

³⁸ *Sp.* 71, 651. F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba* (Sarajevo 1969) p. 172, n. 294.

³⁹ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 150.

⁴⁰ W. Schulze, *ZGLE*, p. 38 c, n. 10. R. Vulpe, *Ephem. Darom.* III, 1925, 250. A. Mayer, *op. cit.* I, p. 109. R. Katičić, *Das mitteldalmatische Namengebiet*, *ŽA* 12, 2, 1963, p. 268. I. I. Russu, 192.

⁴¹ *Notizie degli scavi di antichità* 1909.

⁴² R. S. Conway — J. Wathmough — S. E. Johnson, *The Prae-Italic Dialects of Italy*

- I—III (Cambridge, Mass. 1933) 419. 436. 468. 474. 498 i td.
- ⁴³ D. Rendić — Miočević, Ilirske onomastičke studije (III), *ŽA* 21 (1971), 157.
- ⁴⁴ *CIL* III 8242 (=Sp. 71, 511); *Jahreshefte des österreichischen Archäologischen Instituts* XIII, 1910, Beibl. 203 (od sada JÖAI). Sp. 75, 166.
- ⁴⁵ H. Thylander *op. cit.*, p. 50. P. Petrović, *Paleografija rimskih natpisa u Gornjoj Meziji* (Beograd 1975) p. 82.
- ⁴⁶ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 28.
- ⁴⁷ W. Pape, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, 3. Aufl., bearbeitet von G. E. Benseler (Braunschweig 1884) col. 1241. *IGRR* I 673, 849, 1262; IV 197, 247 i td.
- ⁴⁸ E. Diehl, *Inscriptiones Latinae christianae veteres*, 2273b (od sada E. Diehl). ⁴⁹ Sp. 75, 168.
- ⁵⁰ W. Pape, *op. cit.*, col. 212. A. Forcellini, *Lexicon totius Latinitatis*, Onomasticon (Patavii 1960) p. 265 (od sada LTL).
- ⁵¹ *ŽA* 12 (1963) 377. 21 (1971) 231. Sp. 98, 280. *CIL* III 14557 (= JÖAI IV, 1904, Beibl. 161).
- ⁵² W. Tomaschek, Die alten Thraker II (1894) 13—14. P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache* (Göttingen 1896) p. 200. G. Mateescu, I Tracii nelle epigrafi di Roma, *Ephem. Dacorom.* I, 1923, 77—78, 88, 90—92. D. Detschew, *op. cit.*, p. 66 ss.
- ⁵³ LTL VI, p. 68.
- ⁵⁴ W. Pape, *op. cit.*, col. 559. Fr. Preisigke *Namenbuch*, col. 151. *IGRR* III 80, 199 ss.; IV 25, 632.
- ⁵⁵ I. Kajanto, *Onomastic Studies*, p. 52.
- ⁵⁶ *Année Epigraphique* 1973, nr. 477 (od sada AE).
- ⁵⁷ Sp. 71, 511.
- ⁵⁸ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 252. B. Meinersmann, *op. cit.*, p. 75.
- ⁵⁹ J. Untermann, *op. cit.*, 150 (102).
- ⁶⁰ H. Thylander, *op. cit.*, p. 49. P. Petrović, *op. cit.*, p. 107.
- ⁶¹ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 29.
- ⁶² JÖAI VI, 1904, Beibl. 40. Sp. 71, 278; 651 = Sp. 75, 166.; 71, 323.
- ⁶³ H. Krahe, *Lexikon altillyrischer Personennamen*, (Heidelberg 1929), p. 5 (od sada Lexikon). A. Mayer, *op. cit.*, I, p. 44.; I. I. Russu, *op. cit.*, p. 165. R. Katičić, *ŽA* 12 (1963) p. 261 ss.
- ⁶⁴ A. Holder I 146; III 616 ss. G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 149. Isti: Die Namensgebung der Urbevölkerung in der römischen Provinz Dalmatia, *Beiträge zur Namenforschung* 15 (1964) p. 61 ss.
- ⁶⁵ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 339.
- ⁶⁶ R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine* (Paris 1914) p. 18.
- ⁶⁷ Idem, p. 7, 8, 14.
- ⁶⁸ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, 142.
- ⁶⁹ W. Schulze, *ZGLE*, p. 561.
- ⁷⁰ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 143.
- ⁷¹ *RE* XXIV/2 (1925) col., 1620—1621.
- ⁷² Sp. 98, 452.
- ⁷³ LTL V, p. 310.
- ⁷⁴ E. Diehl, 748, 2 i td.
- ⁷⁵ A. Mócsy, *Bev. Pann.*, p. 171.
- ⁷⁶ *CIL* VI 33766 = *ILS* 7593. Thesaurus linguae latinae, Onomasticon III, p. 138 (od sada ThLL).
- ⁷⁷ H. Krahe, *Lexikon*, p. 36. A. Mayer, *op. cit.*, I, p. 114.; I. I. Russu, *op. cit.*, p. 205.
- ⁷⁸ R. Cagnat, *op. cit.*, p. 3, 7, 14.
- ⁷⁹ Idem, p. 18.
- ⁸⁰ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 108.
- ⁸¹ Sp. 71, 203; 624; *ŽA* 24 (1974) p. 246, nr. 2; 27 (1977) p. 449, nr. 1.
- ⁸² B. Meinersmann, *op. cit.*, p. 92.
- ⁸³ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 168.
- ⁸⁴ A. Šašel—J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt* (Situla V, Ljubljana 1963) 50 (od sada ILJug). Sp. 98, 264.; Sp. 71, 220, 323.; *CIL* III 8242 = Sp. 71, 254.; JÖAI XII, 1909, Beibl. 178.
- ⁸⁵ W. Schulze, *ZGLE*, p. 30, 37.
- ⁸⁶ A. Holder I 682 ss; III 1039.
- ⁸⁷ B. Meinersmann, *op. cit.*, p. 76.; LTL V, p. 311.
- ⁸⁸ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 172.
- ⁸⁹ P. Petrović, *op. cit.*, p. 80.
- ⁹⁰ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 28.
- ⁹¹ P. Petrović, *op. cit.*, p. 83.
- ⁹² E. Čerškov, *Rimljani na Kosovu i Me-tohiji*, sl. 5.
- ⁹³ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 263.
- ⁹⁴ H. Thylander, *op. cit.*, p. 92, 95.
- ⁹⁵ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 294.
- ⁹⁶ A. Mócsy, *Bev. Pann.*, p. 179.
- ⁹⁷ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 236.
- ⁹⁸ A. v. Domaszewski i B. Dobson, *Die Rangordnung des römischen Heeres* (1967) 192.
- ⁹⁹ E. Čerškov, Lj. Popović, Ulpiana — Predhodni izveštaj o arheološkim istraživanjima u 1957. g. *Glasnik Muzeja Kosova i Me-tohije* II, 1957, pp. 321—326, sl. 6 (od sada GMKM).
- ¹⁰⁰ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 143.
- ¹⁰¹ LTL V, p. 310.

- ¹⁰² Sp. 98, 452.
- ¹⁰³ J. W. Kubitschek, *Imperium romanum tributim discriptum* (Pragae-Vindobonae-Lipsiae, 1879), p. 88, 90, 112.
- ¹⁰⁴ F. Bechtel, *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit* (Halle 1917) p. 507.
- ¹⁰⁵ H. Dessau, *Inscriptiones Latinae selectae*, 8726, 9022, 5286, 3.
- ¹⁰⁶ *ILS* 1553.
- ¹⁰⁷ *IGRR* I 223, 303; III 1227.; *LTL* VI, p. 165.
- ¹⁰⁸ W. Pape, *op. cit.*, col. 55.
- ¹⁰⁹ *ILS* 1488. 1822.
- ¹¹⁰ *CIL* V, p. 1134.
- ¹¹¹ I. Kajanto, *Onomastic Studies*, p. 61.
- ¹¹² G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 146.
- ¹¹³ *CIL* III 14575 = *JÖAI* IV, 1901, Beibl. 142. Sp. 98, 430. 424. *CIL* III 8207 = Sp. 71, 558. *CIL* III 8236. *Zbornik za arheologiju, Arheološki Muzej Skopje*, IV—V (1961—1966) p. 63, nr. 2.
- ¹¹⁴ Lellia Cracco Ruggini, Stato e associazioni professionali nell'età imperiale romana, *Akten des VI Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik München 1972* (München 1973) pp. 271—311.
- ¹¹⁵ H. Mihăescu, *La langue latine dans le Sud-est de l'Europe* (Bucuresti—Paris, 1978) p. 234—235.
- ¹¹⁶ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 29.
- ¹¹⁷ H. Mihaescu, *op. cit.*, p. 234.
- ¹¹⁸ Idem, p. 235.
- ¹¹⁹ P. Petrović, *op. cit.*, p. 84.
- ¹²⁰ *Ibidem*.
- ¹²¹ D. Rendić-Miočević, *ŽA* 13—14 (1964) p. 102.
- ¹²² *LTL* VI, p. 648.
- ¹²³ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 343.
- ¹²⁴ P. Kretschmer, *op. cit.*, p. 224, 336.
- ¹²⁵ *ThLL* II, col. 1652. W. M. Ramsay, *Inscriptions from Nicoleia, The Journal of Hellenic Studies* III, 1882, p. 126.
- ¹²⁶ *CIL* X 5327 = *ILS* 2902: Babu Tarsa; *CIL* X 8070, 2: Darda(nus) Bab. (servus).
- ¹²⁷ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 172.
- ¹²⁸ *CIL* III 3680.
- ¹²⁹ D. Detschew, *op. cit.*, p. 178.
- ¹³⁰ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 25, 331.
- ¹³¹ Naime, ukoliko se u nekoj obitelji radaju muška djeca, da bi se očuvala od uroka ili nekih nevidljivih sila, koja ne daju da im dijete živi, često novorođenom djetetu nadjevaju kao nadimak životinjsko ime, uglavnom Vuk (= Uké). Ta je pojava i kod ostalih balkanskih naroda.
- ¹³² *LTL* VI, p. 262.
- ¹³³ E. Diehl, 1396.
- ¹³⁴ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 330.
- ¹³⁵ *LTL* V, p. 151; *ThLL* II, col. 374.
- ¹³⁶ *IGRR* III 739.
- ¹³⁷ *CIL* V, p. 1135.
- ¹³⁸ E. Diehl, 1637 A i td.
- ¹³⁹ P. J. B. Frey, *CIJ* I, nr. 389.
- ¹⁴⁰ Sp. 71, 192.
- ¹⁴¹ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 28.
- ¹⁴² P. Petrović, *op. cit.*, p. 80.
- ¹⁴³ G. Alföldy, *Ibidem*.
- ¹⁴⁴ P. Petrović, *op. cit.*, p. 82.
- ¹⁴⁵ F. Papazoglu je u svojoj dardanskoj onomastici na osnovi fotografije, koju joj je dala M. Mirković, unijela dva imena iz ovoga natpisa i to NINIS i UTINADIUS (v. F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena*, p. 179, br. 53; p. 180, br. 77).
- ¹⁴⁶ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 285.
- ¹⁴⁷ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 252; B. Meinersmann, *op. cit.*, p. 75.
- ¹⁴⁸ J. Untermann, *op. cit.*, p. 150 (102).
- ¹⁴⁹ W. Pape, *op. cit.*, col. 550. F. Preisigke, *Namenbuch*, col. 151. *IGRR* I 227 i td.; III 80, 199 i td.; IV, 25, 632.
- ¹⁵⁰ *LTL* VI, p. 68. A. Mócsy, *Bev. Pann.*, p. 177. G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 225.
- ¹⁵¹ I. Kajanto, *Onomastic Studies*, p. 52.
- ¹⁵² *AE* 1973, p. 140, nr. 477.; Sp. 71, 511. Vidi ovdje br. 3 (Xêrxe—Zrxe).
- ¹⁵³ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 172. Zanimljivo je da ga A. Mócsy ne navodi u svome djelu *Bev. Pann.*
- ¹⁵⁴ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 252.
- ¹⁵⁵ H. Thylander, *op. cit.*, p. 86 s.
- ¹⁵⁶ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 251.
- ¹⁵⁷ A. Mócsy, *Bev. Pann.*, p. 168. G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 172.
- ¹⁵⁸ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 141.
- ¹⁵⁹ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 160. *LTL* V, p. 216. *ThLL* II, col. 1482.
- ¹⁶⁰ I. Kajanto, *Onomastic Studies*, p. 63.
- ¹⁶¹ *CIL* III 8180 = 1695 = *JÖAI* VI, 1903, Beibl. 33.; *ILJug.* 28.; *Starinar*, 15—16 (1964—1965) p. 247, nr. 3.
- ¹⁶² Georg Ewart Jean—Terence Bruce Mitford, *Journeys in Rough Cilicia 1964—1968*. Ergänzungsbände zu den tituli Asiae Minoris Nr. 3. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften, 102. Bd., Wien 1970, nr. 151, 152, 240, 249.

- ¹⁶² H. Thylander, *op. cit.*, p. 50.
¹⁶³ Idem, p. 96.
¹⁶⁴ Z. Mirdita, Eine Inschrift aus Ulpianum, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 29 (1978) pp. 161—166 (od sada ZfPE).
¹⁶⁵ H. Thylander, *op. cit.*, p. 110.
¹⁶⁶ *IGRR* III 532; IV, 520 i td.
¹⁶⁷ A. Mócsy, *Bev. Pann.*, p. 154.
¹⁶⁸ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 82.
 C. Daicovici, Gli Italici nella Provincia di Dalmatia, *Ephem. Dacorom.* V, 1927, p. 106.
^{168a} *Sp.* 98, 436.
¹⁶⁹ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, p. 148.
¹⁷⁰ G. Alföldy, *Die Personennamen*, p. 231.
¹⁷¹ I. Kajanto, *Onomastic Studies*, p. 21.
¹⁷² F. Preisigke, *Namenbuch*, col. 196.
IGRR III 231.
¹⁷³ R. Cagnat, *op. cit.*, p. 4—6. E. Meyer, *Einführung in die lateinische Epigraphik* (Darmstadt 1973) p. 32.
¹⁷⁴ H. Thylander, *op. cit.*, p. 49.; P. Petrović, *op. cit.*, p. 107.
¹⁷⁵ Z. Mirdita, *ZfPE* 29 (1978) p. 164.

NOVITATES EPIGRAPHICÆ E DARDANIA COLLECTÆ

Zusammenfassung

In dieser Abhandlung werden zum erstenmal 12 Inschriften veröffentlicht (deren Texte s. oben), von denen zwei auf Aren (Nr. 1, 2), neun auf Grabstelen (Nr. 3—11) und eine auf einem Architrav ist (Nr. 12). Obwohl einige der Inschriften, ausgenommen die im Jahr 1978 entdeckten Nummern 3 und 7, sogar vor mehr als zwanzig Jahren entdeckt worden sind, sind sie bis zum heutigen Tag unpubliziert geblieben. Sämtliche Inschriften stammen aus dem Zentralbereich Dardiens, bzw. dem heutigen Bereich der Sozialistischen Autonomen Region Kosovo.

Das charakteristische Merkmal der Votivaren besteht darin, dass jene im Dorf Turičevac (Nr. 1) ein gewisser *Castricius* errichtet hat, der *vicarius Bellici*, vorher *vilicus stationis Poetovionensis* war, die andere (Nr. 2), in Ulpiana aufgedeckte, dagegen einer heimischen Gottheit geweiht war, *Melcid*, die unter diesem Namen zum erstenmal eben hier erscheint, und zwar ist dieser Name ein Epitheton des Kapitolinischen Jupiter. Doch da die Ara von einem Veteranen errichtet wurde, handelt es sich hier nach unserer Ansicht zweifellos um eine einheimische, von den Soldaten verehrte Gottheit. Was die Datierung dieser zwei Votivaren anbelangt, chaft die Ara Nr. 1 keinerlei Probleme, da sie zur Zeit der Konsuln Fuscus und Dexter errichtet wurde, d. h. im Jahr 225 u. Z.; die zweite stammt aus dem Ende des II. bzw. dem Beginn des III. Jahrhunderts u. Z.

Die Grabstelen sind nicht nur ihres anthroponymischen Materials wegen charakteristisch, sondern auch ihrer onomastischen Formel nach. Daraus ist nämlich das Eindringen römischer Namen ins illyrische Onomastikon klar ersichtlich, wobei jedoch auch weiterhin deren onomastische Struktur gewahrt bleibt. Zu dieser Zweinamen-Gruppe gehören ohne Zweifel die Grabstelen Nr. 3—8 und 11, doch auch jene mit *tria nomina* (Nr. 10, 12). Ausserdem ist auch das onomastische Material kennzeichnend, das vorwiegend einen epichorischen Charakter aufweist oder ein latinisiertes epichorisches Onomastikon darstellt. Allerdings treffen wir auf diesen Stelen auch auf Gentilicia und Cognomina, die ohne Analogien sind, und man kann ohne weiteres behaupten, dass sie nur für diesen dardanischen Bereich typisch und charakteristisch sind. Als Beispiele seien hier das Gentilicium *Daede* (Nr. 3) bzw. die Cognomina *Castricius* (Nr. 1), *Iuncta* (Nr. 3), *Desumena* (Nr. 6), *Papilus* (Nr. 7), *Caianuns* (Nr. 2), *Ninis* und *Utinadius* (Nr. 11) angeführt. Was die kaiserlichen Gentilicia anbelangt, handelt es sich hauptsächlich um Ulpii (Nr. 11), Aelii (Nr. 6, 8) und Aurelii (Nr. 7, 8, 2, 10, 11), was bedeutet, dass die Personen, derer in diesen Inschriften gedacht wird, grösstenteils Freigelassene gewesen sind, welche die Bürgerrechte entweder selbst oder ihre Eltern bzw. Vorfahren von diesen Kaisern zugesprochen erhalten hatten.

Eine weitere Bedeutung dieser Inschriften besteht auch darin, dass sie uns ein Bild der sozialen und ökonomischen Lage jener Personen vermitteln. Besondere Bedeutung kommt der Grabstele Nr. 9 zu, aus der zu ersehen ist, dass in Ulpiana ein Collegium funeraticum bestand. Überdies ist sehr bemerkenswert auch die Inschrift auf dem Architrav (Nr. 12), mit der Nennung eines Forums im Municipium Ulpianum.

Was die Datierung dieser Inschriften anbelangt, stammen sie grösstenteils aus der Zeitspanne vom II. bis zum IV. Jahrhundert u. Z. So datiert z. B. Nr. 11 aus dem II. Jh. u. Z., während die Nummern 3, 4, 5, 6, 10 aus dem Ausgang des II. und dem Beginn des III. Jh., bzw. die Nummern 7, 9, 12 aus dem III., die Nummer 8 hingegen aus dem Ende des III., bzw. des IV. Jh. u. Z. herrühren.

Ausser mit den oben angeführten Elementen werden diese Inschriften gewiss auch unsere Kenntnisse über die ökonomische und soziale Vergangenheit Dardanien erweitern, dadurch selbst wird aber auch das dardanische bzw. illyrische Onomastikon angereichert.